

LENDVAI-DÉCSY KORNÉLIA

Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar

decsy@atif.hu**A magyar nyelv helyzete az Európai Unióban a csatlakozás után**

The problems should be grouped around the following issues:

1. Which language should be used as a language of institutions?
2. How can the European cultural identity be best preserved?
3. How can trade function in the safest way?

The transformation of the decision-making system may also solve certain language policy issues. There are some already existing conceptions:

1. The official and the working languages should be separated.
2. The number of working languages should fall between 2 and 5.
3. The potential ranking among the working languages should be as follows: English, French, German, Italian, Spanish and Polish.

Choosing less than five working languages may seem ideal. It might slow down the emergence of English, but it might not stop it.

There are questions arising with reference to language and culture. What can we do for the EU and what can Europe do for the Hungarian language and culture?

Idegen nyelvet meg lehet tanulni, sőt esetleg kivételesen igen jól lehet tudni, de szinte sohasem úgy, mint az anyanyelvet, melynek minden elemét ezer emlék színezi és tölti meg tartalommal, mely egész nevelkedésünket kíséri, sőt bizonyos fokig gondolkodásunk formáit is meghatározza. (Bárczi, 1996: 3)

Az Európai Unió története 1950-ig nyúlik vissza. A francia-német integrációban természetes volt a francia nyelv vezető szerepe, hiszen az I. világháborúig a francia nyelv nemzetközi közvetítő nyelvként szerepelt, és a franciák nem akartak tudomást venni az angol térhódításról. A német csak regionális közvetítő nyelvi szereppel rendelkezett. A II. világháború „pecsétjét” viselte magán. A világban az angol egyre nagyobb területeken érvényesült, de Európában a francia nyelv tartotta magát.

1973-ban jelentős változás következett be, amikor Nagy-Britannia is az integráció tagja lett. Ettől kezdve az angol nyelv egyenlő jogokat szerzett a többi integrációs nyelvvel. Természetesen az angol nyelv világpozíciója mögött az EU nagy riválisa, az USA állt. A franciák az integráció alapeszméjével összhangban lévő egyenlőségi elv hangoztatásával próbáltak gátat szabni az angol egyeduralmának.

2004. május elseje után az Európai Unió tagállamainak száma húszra emelkedett, vagyis húsz hivatalos nyelv létezik az Unióban. A népesség 19%-kal gyarapodott, a hivatalos nyelvek számának növekedése 81%-os. Míg 2004. májusa

előtt az EU minden negyedik állampolgára német volt, ma már csak minden ötödik az.

A húsz hivatalos nyelv 380 különböző tolmácsolási/fordítási relációt teremt. Ezzel egyértelműen megszűnik a nyelvek, a hivatalos nyelvek egyenrangúságának az elve. A húsz tagállam sorrendjében a magyar nyelv a kilencedik helyen áll 10,5 millió anyanyelvi beszélővel, a teljes lakosságot 2,3%-kal gyarapítva. (Pontosan megegyezik ez a portugál nyelv és lakosság paramétereivel.)

Az apparátusok által spontánul kialakított nyelvhasználat már előrevetít egy későbbi nyelvpolitikai döntést. A gazdasági egység és a munkaerőpiac mint materiális alappillérei az Európai Uniónak nincsenek összhangban a kulturális sokszínűséggel és a multilingvalitással. Az „egynyelvűség” példája az USA, ahol nemcsak érzelmi – ideológiai okok váltották ezt ki, hanem a spanyol nyelvvel szemben érzett ellenszenv is az angol győzelmét segítette.

Három fő kérdés köré kell csoportosítani a felmerülő problémákat:

1. Melyik nyelv legyen az apparátusok nyelve?
2. Hogyan őrizhető meg leginkább az európai kulturális identitás?
3. Hogyan érhető el legbiztonságosabban a kereskedelem működése?

Az integráció döntési rendszerének átalakítása lehetőséget adhat bizonyos nyelvpolitikai kérdések megoldására is. Elképzelések már léteznek:

1. A hivatalos nyelveket és a munkanyelveket szét kell választani.
2. A munkanyelvek száma kettő-öt közé eshet. (Sajnos a többi nyelvnek csak szimbolikus szerepe lesz.)
3. A munkanyelvek lehetséges sorrendje: angol, francia, német, olasz, spanyol, vagy lengyel.

Az Európai Parlament 1995. január 19-i határozatában kimondta, hogy „Bármely olyan javaslat, amely a nyelvhasználat szűkítésére irányul, pusztán állandósítja a polgárok és az európai intézmények közötti távolságot.” (Benczik, 2004: 94) Szerencsésebb volna ötnél kevesebb, két-három munkanyelv kiválasztása. Ez talán fékezne, de feltartóztatni nem tudná az angol előretörést.

A nyelvi egyenlőség megteremtése érdekében felmerült egy mesterséges nyelv, akár az eszperantó EU-nyelvként való bevezetése is. Előnye a nyelvi identitás megmaradása és az angol egynyelvűsödés megakadályozása lenne. De túl nehézkesnek tűnik ennek a kivitelezése, így valószínűleg csak lehetőség marad.

A várható második körű bővítésig mindenképpen ki kell dolgozni egy valós nyelvpolitikát, de természetesnek tűnik, hogy a végeredmény az angol mint hivatalos nyelv „uralomra kerülése” lesz.

A tudományban már ma is működik az angol egynyelvűség. Ennek következtében az európai térségben nem minden nyelv egyenlő; tehát megdőlt egy állítás a nyelvek egyenrangúságáról. Nagyon kicsi a valószínűsége egy olyan nyelvpolitika kidolgozásának, amely biztosítja a nyelvek egyenlőségét.

Azok az európai országok, amelyek nyelvét csak kevesen beszélik, kénytelenek voltak korábban is idegen nyelvet használni a nemzetközi kapcsolatokban.

Az angol nemzetközi lingua francaként működött eddig is. A mai oktatásban – nálunk –, választható nyelv az angol. Európa nyugati részén, ahol két idegen nyelv tanulása az elvárt már az iskolai oktatásban is, az angol kötelező nyelvként szerepel. A legtöbb EU-országban az angol mellett a francia nyelvet tanítják. Magyarországon a kötelező orosz mellett sokáig csak a német tanulása volt a jellemző. A piacgazdaság előretörésével a pénzvilágban az angol dominál a magyar rovására. Például a külföldi tulajdonú bankok belső nyelve függetlenül az anyaintézet anyanyelvétől, Magyarországon is az angol. A belső levelezés, az űrlapok, a szerződések mind a két nyelven, angolul és magyarul készülnek. Alain Minc francia újságíró szerint:

Európa csak attól a naptól kezdve fog létezni, amikor az angol jogilag vagy ténylegesen közös nyelvévé válik, és amikor az európaiak két nyelvvel fognak együtt élni: az anyanyelvükkel és az angollal. (Truchot, 1999: 181)

Nem mindenki osztja ezt a véleményt. Kultúránk megőrzése csak anyanyelvünk megőrzésével lehetséges. Benczédy József (2003: 18.) nem helyesli a „Megyünk Európába” szlogent, „hiszen Szent István királyunk döntése óta a magyar történelem számtalan bizonyítéka alapján ott vagyunk Kelet-Közép-Európában” (nem pedig Közép-Kelet-Európában).

Kérdések sorjázna a nyelv és kultúra szolgálatáról. Mivel szolgáljuk mi Európát, és mivel szolgálja a magyar nyelvet és a magyar kultúrát Európa? Magyarország a kis országok közé tartozik, de a magyar anyanyelvűek 14-15 millióan vannak, így a világ 3500-4000 nyelve között a 46. helyet foglaljuk el. A magyar nyelv egyidős a göröggel, tehát idősebb a latinnál is. Az agglutináló nyelvek közé tartozik, s evvel kuriózumnak számít a flektáló újlatin, szláv és germán nyelvek között. A toldalékok sokfélesége, a birtokviszony megannyi kifejezési módja, a jelentéssűrítő szóösszetételek, a figura etimologica sajátos nyelvi bravúrjaink. És akkor még nem szóltam frazémakincsünkről, mely szinte lefordíthatatlan más nyelvekre. Persze, találhatók párhuzamok, hiszen sok mindent túlkörfordítással vettünk át. Nyelvünk mindig fogékony volt az újra. Gondoljunk csak a jövevényszavakra, melyek teljesen idomultak morfológiai rendszerünkhöz! Gondoljunk a nyelvújítókra, akik nagyszerű szóösszevonásokat hoztak létre, vagy gondoljunk a technika fejlődésével befogadott szavainkra! Az űrkutatás, a számítástechnika inspirálta számos új szóösszetétel létrejöttét és nemcsak az idegen szavak befogadását.

Benczédy József (2003: 18) szerint feladatunk a következő: „Ne akarjunk nyelvileg azonosulni se az Unió tagjaival általában, se vezető hatalmaival különösen!” Európából vegyük át a kultúrát, a művészetet, a demokráciát, a másik ember szabadságának tudomásulvételét, az új eszmékért való lelkesedést, a véleménynyilvánítás szabadságát, de ne vegyük át a durvaságot, a szabadosságot!

Deme László (2003: 89) szerint „a nemzetközi kommunikációban csak egyenlőtlenségek vannak.” Ezt az egyenlőtlenséget csak úgy oldhatjuk fel, ha

mindenkinek meg kell tanulnia más nyelvét, s több közvetítő nyelvet fogadunk el. Antropológiai okok miatt van szükség többnyelvűségre, – állítja Balázs Géza.

Nevezetesen történeti, pszichikai, szociológiai tényezők miatt. Az ember legfőbb jellemzője (legalábbis eddig ez volt), hogy helyi viszonyok között tud igazán nevelődni, kiteljesedni, megismerni az őt körülvevő világ jellemzőit. A helyi viszonyokba beletartozik a helyi kultúra, a folklór és a nyelv. (Balázs, 2003: 3)

A többnyelvűség mellett szól a legtöbb érv. „Ahány nyelvet beszélsz, annyi ember vagy.” – mondja a régi szólás. Más nyelv tanulása más kultúra megismerését is jelenti. Az egynyelvű ember szűklátókörű, hajlamos azt gondolni, hogy az ő nyelve az egyetlen a világon. Tehát az Európai Unióban meg kell őrizni a nyelvi sokféleséget. Segíteni kell a kisebb nyelveket.

Nyelvstratégiára van szükség, ... a politikának, a politikáknak kulturális stratégiával is rendelkezniük kell, ... a környezetvédelem és a kultúra védelme édestestvérek. Végső soron ugyanazt akarják. (Balázs, 2003: 3)

És mi lesz az asszonyokkal? Nálunk a preferált nyelvi gyakorlat a -né képzős alak. Kiálljuk-e a próbát? Több mint egy évtizede – 1991-től 1994-ig – vendégtanárként magyart tanítottam a Bécsi Pedagógiai Akadémián. Az első órán azt kérdezték tőlem a hallgatóim, magyar létemre, miért van francia nevem. A Lendvainé helyett Lendvaine-t írtak, s nem ejtették a „szóvégi” e-t. Bonyolult volt számukra a magyarázat. Én is megváltoztattam a nevem, és javaslom a házasságkötés előtt álló lányoknak, éljenek a választás lehetőségével, és döntsenek a nemzetközi gyakorlat mellett.

Irodalom

- Balázs G.** (2003) Globalizmus-lokalizmus. Nyelvek: közvetítő nyelvek, anyanyelvek. *Édes Anyanyelvünk*. XXIV/3. 3.
- Bárczi G.** (1996) *A magyar nyelv életrajza*. Budapest: Custos Kiadó.
- Benczéd J.** (2003) Nyelvünk és mi magunk az Európai Unióban. *Édes Anyanyelvünk*. XXIV/3. 18.
- Benczik V.** (2004) Az Európai Unió nyelvpolitikai dilemmái. In: Bakonyi I. és Nádai J. (szerk.) *A többnyelvű Európa*. Győr. 315-323.
- Deme L.** (2003) Anyanyelvünk a változó társadalomban. In: Deme L. (szerk.) *A szöveg természetéről*. Győr. 89-99.
- Truchot, C.** (1999) Az Európai Közösség nyelvpolitikájának kibontakozása. In: Szépe Gy. és Derényi A. (szerk.) *Nyelv, hatalom, egyenlőség. Nyelvpolitikai írások*. Budapest: Corvina. 181-197.